ADOLF CREMIEUX.

REDE,

UITGESPROKEN IN EEN BUITENGEWONE BIJEENKOMST

der AMST. AFD. van het ALG. ISR. VERBOND

op 14 April 1880.

DOOR

T. TAL.

Voorzitter der Amst. Afd.

Uitgegeven door het Hoofdbestuur

der Ned. afdeeling

ten voordeele van het

ALG. ISR. VERBOND.

AMSTERDAM. 1880.

Snelpersdruk van GEBR. LEVISSON firma D. PROOPS JZ.

ADOLF CREMIEUX.

REDE,

UITGESPROKEN IN EEN BUITENGEWONE BIJEENKOMST

der AMST. AFD. van het ALG. ISR. VERBOND

op 14 April 1880.

DOOR

T. TAL.

Voorzitter der Amst. Afd.

Uitgegeven door het Hoofdbestuur

der Ned. afdeeling

ten voordeele van het

ALG. ISR. VERBOND.

AMSTERDAM. 1880.

Snelpersdruk van GEBR. LEVISSON firma D. PROOPS Jz.

Geachte hoorders en hoorderessen!

Stondt ge wel eens in gindsche streken, weinige uren slechts van hier, waar het duinzand zich ophoopt in machtige heuvelen, waar de duinen geschaard staan langs het strand, als zooveel wachters, door een grooten machtigen Schepper daar geplaatst, tot bewaking van het grillig natuurkind — de zee?

Stondt ge er wel eens, op een oogenblik, dat uit een dicht bewolkte lucht, eentoonig graauw getint, regenstroomen nederdaalden, en millioenen droppelen uit het oneindig ruim, uit dat groote onbekende, nederkwamen op het duinzand, daar dan kleine kuiltjes vormend, of in het rollen voren groevend, nauwelijks een palm lang.

Stondt ge er dan nog een wijle later, als de regen opgehouden, als het gewolkte zich verspreidde, verder jagend naar het westen, voort — naar andere streken heen, als in het graauwe dek daar boven beweging kwam, de nevel scheurde, en door de opening hier en daar blaauwoogig de aether door kwam schijnen, als plotseling zonnestralen, onomsluierd, oogverblindend, door het wijd gescheurde grijs henenschoten, en eindelijk dan uw oog niets zag — dan één heerlijk helder blaauw, rein van wolken, — een warme zoele zomerlucht?

En zaagt ge **dan** wel naar beneden in het duinzand aan uw voeten, naar die kuiltjes, naar die voren, die de regendroppelen groefden? Nog ziet ze het oog, zoolang het nat der versch gevallen waterparel nog zit in 't zand, het donker kleurend den vorm der groeve nog doet behouden, maar een korte spanne tijds, — en één enkele blik uit het brandend zonneoog valt droogend op het vochtig zand, en één enkele ademtogt der zoele zefyr stuift er zachtkens over 't duin, — en al die kuiltjens, al die groefjens, die de regendruppelen maakten, zijn verdwenen voor altijd.

Ziet! mijne vrienden, zoo is het leven van zoovelen hier op aarde. Uit het groote onbekende vallen voor millioenen menschen druppelen geest en van verstand, zielenadel, hartenreinheid op de aarde. Tot hoelang blijft die droppel geest voor ons oog helder schitteren in de lucht?.... Tot dat hij is weggevloeid te midden van het ontelbaar zand der groote menschenmaatschappij. Ja, een korten tijd daarna, is nog dat kuiltje, dat hij maakte, vochtig, en de vore, die hij groef, nog even zichtbaar. Een korten tijd draagt wat hij bouwde, wat hij stichtte nog de teekenen van zijn arbeid, blijft het gedenken van zijn streven, en de herinnering aan zijn strijd nog aanwezig in de omgeving om hem heen, bij die allen, die er stonden aan zijn zijde. Maar dan — één blik uit het groote oog der tijden, één zonnewenteling om den aardbol, één ademtogt des snellen winds van het vergankelijk menschelijke, en al zijn werken, al zijn streven, al zijn stichten hier op aarde, het is weg — als de groeve in het duinzand.....
Doch gelukkig! **Naast** het duizand ligt de akker. Die zandige oever van de zee is de zoom slechts van het ruime schoone kleed der moederaarde. Rijk versierd nog is dat kleed met onafzienbare landouwen, vruchtbare akkers met een klamme vette aardklei....

Laat van de hoogte van het duin, waar ge staat, uw oog zich wenden naar het oosten, naar die gouden graantapijten, naar die groenende gewassen in lange rijen op de velden, naar die boomen in het bosch, in de trotsche zuilengangen van het groot gebouw: „Natuur.“ Ziet! als dàâr, op *die* akkers, op *die* gronden regendruppelen nederkomen — ja, dan droogt wel na een zekere spanne tijds de straal der zonne ook hen weg van het oppervlak des bodems, maar de kracht, door den meester van de schepping hun gegeven — ze dringt door tot in het hart van den ontvankelijken bodem....

Als van God een druppel geest, als de goddelijke ziel een mensch in het aanzijn riep, die niet wonen bleef in het dorre doode zand, niet enkel kwam en leefde en heenging, — maar een mensch, die zijn rijke geestesgaven en de edele aspiratiën van zijn menschenminnend hart door deed dringen, als een blijvende levenskracht, diep in het hart der zamenleving om hem heen — dan kan wel het uur des doods het dure levenslicht verduisteren, dan kan wel zulk een mensch en al zijn werken voor het stoffe-

lijk oog verdwijnen, dan kan de vore en de groeve, door hem bearbeid, bij het wisselen van de dagen, bovenop wel weggevaagd zijn, dat het oog van den kortzigtige ze niet meer ziet, - maar de kracht van zulk een geest, de levensadem van zulk een mensch en van zijn werk drenkte den zoo vruchtbaren grond, en op de plaatsen, waar de zegenrijke regen van die gaven van den geest en van het hart eenmaal uit den hemel nedervielen, spruiten voort en zullen spruiten die beginselen en begrippen, die, als het graan en het gewas, zijn de brengers van gezondheid en van leven voor de menschheid. . . .

Zulke menschen, zulke geesten te gedenken na hun dood, zich nog eens voor den geest te halen die stoere arbeiders, die wakkere werklieden in de werkplaats van God, dat is een plicht van dankbaarheid voor hen, die van het werk dezer mannen nog genieten, die nog wonen in het gebouw, door hen opgetrokken. Het is een plicht, maar ook een voorrecht. Want uit een krachtig edel voorbeeld spreekt een roepstem, die ons opwekt, voort te bouwen, voort te stichten, waar en wanneer we ook vermogen, die ons opwekt, om in 't belang van onze broederen, zoolang de Almachtige ons kracht geeft hier op aarde, te doen zoo als die menschen deden, die ons hun edel voorbeeld gaven.

Welnu, mijne vrienden, zulk een mensch en zijn werk was **Cremieux** en **zijn** ALLIANCE.

Laat ons dan, geachte hoorders en hoorderessen, in dit uur, weinig weken na zijn scheiden uit het aardsche, dezen man en zijn werk gedenken, in deze bijeenkomst der Amsterdamsche afdeeling van het Algemeen Israelitisch Verbond. Voorwaar, geen overbodig eerbewijs, geen gedwongen huldebetoon is deze bijeenkomst heden hier; eene bijeenkomst zooals er, voor zoover mij bekend, nog nimmer in onze afdeeling plaats had. Voor ons leden der Alliance is deze herdenking een heilige verplichting. Waarom? dit hoop ik u duidelijk te maken door de schets van Cremieux in zijn betrekking tot de Alliance en tot het denkbeeld, dat aan haar ten grondslag ligt. Schenkt mij, bid ik U, daarvoor uwe onverdeelde aandacht Valt *mij* de eer te beurt, als Voorzitter van de afdeeling Amsterdam, thans hier het woord te voeren, — gij zult, ik vertrouw het, met welwillendheid naar mij luisteren. Dan herdenken wij beiden, gij en ik, den edelen afgestorvene, dan vervullen wij beiden — slechts onzen plicht.

De inhoud van hetgeen ik u zeggen zal, is mij derhalve van zelf aangewezen. Eerst een vluchtige blik op Cremieux's levensloop, op zijn beteekenis als Frankrijk's burger, een korte, losse schets, slechts als achtergrond voor het eigenlijk beeld, dat ik dan te teekenen heb: **Cremieux aan het hoofd der Alliance Israélite Universelle.**

I.

Het moet treffend geweest zijn, op den 15 Augustus 1878, in de algemeene vergadering der Alliance te Parijs, in die groote vergadering van mannen, uit zooveel landen en steden bijeengekomen, een twee en tachtig-jarigen grijsaard als voorzitter te zien; treffend, toen even voor het slot der zitting, die grijsaard, nadat hij vier dagen lang krachtig aan de beraadslagingen had deelgenomen, toen hij, zeg ik, vóór het slot der zitting zich nog eens oprigtte met al het vuur eens jeugdigen jongelings, en met al de magt eener door den zeldzaam hoogen leeftijd niet verzwakte welsprekendheid, zich wendde tot hen, die van heinde en verre gekomen waren om met elkander en met hem het wel en wee hunner joodsche broederen te bespreken; treffend eindelijk, toen hij uitriep: „Het is mij onmogelijk, U te verlaten, zonder U een woord van afscheid toe te roepen, al moge ook dit afscheid geen scheiding voorspellen. Want wel hoop ik U weder te zien, het volgend jaar, in grooter aantal nog. Maar toch, drie honderd zestig dagen is een lange tijd voor sommigen uit ons midden; **drie honderd zestig dagen is een zeer lange tijd voor mij.**"

De 82-jarige redenaar had gelijk. Geen tweemaal drie honderd zestig mocht hij nog beleven. Hij gevoelde het, *zijn* arbeid *was* geschied, zijn roem was geoogst, *zijn* taak *moest* bijna afgesponnen zijn. En toch, opgewekt en tevreden, helder van geest en welgemoed van harte, bewoog hij zich te midden zijner vrienden. Hij *mocht* tevreden zijn. Hij had meer gezien en meer ervaren, naar meer gestreefd en meer bereikt, dan duizend anderen te zamen.

In 1796 of 't jaar IV der republiek, op den 30 April of 11 Floreal, was Adolf Cremieux te Nîmes geboren. Vroeg ontwikkeld, snel gerijpt, staat hij op 21-jarigen leeftijd als advokaat

voor het gerechtshof van zijn vaderstad, en verrast reeds dadelijk zijne omgeving door zijn meesterschap over 't woord, vol geest, vol logische kracht. In 1830 wordt hij in plaats van Odillon Barrot benoemd tot lid van het Cour de Cassation te Parijs. Weinig jaren later valt hem de eer te beurt, op de rol der advokaten van het Cour Royal te worden opgenomen, en in 1842 doet hij den eersten officieelen stap op zijn politieken loopbaan, als hij voor het departement Chinon in het huis der afgevaardigden zitting neemt. — Geacht en geëerd bij Louis Philippe's hof en bij het volk, weet hij ook zijnen politieken vijanden eerbied af te dwingen voor de eerlijkheid zijner beginselen, en voor de innige liefde tot zijn land.

Daar werpt in het jaar der onrust, in 1848, de revolutiegeest den reeds wankelenden troon van Louis Philippe geheel omver. Cremieux, gematigd republikein, wordt lid van het Voorloopig gouvernement, als Minister van Justitie. Zijn vriendschap met de familie der Buonapartes doet hem met al zijn machtigen invloed de candidatuur van prins Lodewijk Napoleon voor het presidentschap der Republiek ondersteunen. Zijn wensch ziet hij vervuld, doch spoedig moet hij tegenover de machinatiën van den president der Republiek en zijne omgeving aan de zijde der gematigde oppositie plaats nemen. En toen in December 1851 de president Louis Napoleon zich op gewelddadige wijze als keizer Napoleon III opwerpt, betreedt Cremieux met zooveel andere groote Fransche burgers, die voor recht en billijkheid streden, de staatsgevangenis te Mazas, en later die te Vincennes. Weinig dagen later herkrijgt hij zijn vrijheid, maar het pleit is beslist; het ernstig proces, door hem gevoerd, verloren; het tweede keizerrijk is gevestigd, geen wederstand kan baten. Cremieux trekt zich terug uit het politieke leven, hij is nu enkel — een wijd en zijd beroemd advokaat Doch het zou hem niet gegeven zijn, van het staatslichaam voor goed afscheid te hebben genomen. Nog eenmaal zou hij, als man van vier en zeventig jaren, hooger dan millioenen stervelingen stijgen.— Geen uwer, mijne vrienden, heeft nog de geschiedenis der dagen van 1870 vergeten. We namen er allen deel aan; waarheen zich dan ook onze sympathien rigtten, we volgden allen, met gespannen aandacht, met ingehouden adem, de verschillende bedrijven van het ernstig historiestuk, dat daar op het groot tooneel der wereld voor ons oog werd afgespeeld. Maar van hen, die stonden op het tooneel, van hen, die mede te spreken, mede te wer-

ken hadden in het geschiedkundig pleit, dat toen ginds, in Frankrijk, werd beslecht, van hen was één — Cremieux.

Den 2den September 1870 reikt Napoleon te Sédan zijn degen over aan den keizer van Pruisen. Op 4 September wordt te Parijs de monarchie vervallen verklaard en het gouvernement de la défense nationale treedt als regeerend lichaam op Cremieux is lid daarvan, als minister van Justitie. Daar beginnen de Pruisen Parijs te naderen. Een deel van het gouvernement wordt naar Tours verplaatst, en Cremieux *staat in Tours gedurende eenige dagen aan het hoofd der Fransche regeering.* Dan komt Gambetta, in wiens handen nu de hoogste magt overgaat, en Cremieux wordt weder eenvoudig Minister van Justitie der Fransche republiek. Nauwelijks echter is het beleg van Parijs opgeheven, of hij legt op den 8 Februari 1871 zijne portefeuille neder. Hij telt nu 75 jaren, hij verlangt in het politiek leven naar rust, hij wil slechts een burger zijn van zijn land. Toch zou hij niet als ambteloos burger sterven. In December 1875 wordt de tachtigjarige Cremieux benoemd tot levenslang lid van den Senaat.

Zietdaar slechts chronologisch aangestipt de hoofdpunten van dit overrijke menschenleven. Inderdaad, een rijk leven, vol roem en eere, vol aanzien en beteekenis, maar ook getuigende van zijn warme vaderlandsliefde, van zijne onkreukbare trouw, van zijne strikte regtvaardigheid, en niet minder van de kracht zijner rede, van zijne hooge begaafdheid, van zijn doordringend en helder verstand.

En toch ware voor ons hier dit leven *niet* rijk genoeg geweest, wanneer hij niet behalve advokaat, behalve geleerde, behalve minister, behalve lid der regeering n o g iets ware geweest, : voorzitter van het Algemeen Israël. Verbond. Laat U deze wending niet overdreven schijnen Geloof niet, dat ik hier mijn onderwerp hooger plaats, dan het behoort. Welligt had hij in al zijne politieke waardigheden door anderen, even edel, even begaafd, vervangen kunnen worden. Maar wie had voor het denkbeeld der Alliance dat gedaan, wat h ij deed? Wie zou daar medegebracht hebben - als hij - die onbegrensde offervaardigheid, die innige bezieling, die onvermoeide energie, dit alles verwinnend volharden? Wie zou dit alles hebben verricht voor een nog in het hart gesloten denkbeeld, voor een zuiver idealistisch streven? En bovendien, de ambten van den staat brachten eere, aanzien,

rijkdom, macht, maar wat bracht dat werken en dat streven voor het heil van zijne broeders? Voorzeker, innerlijk het onschatbaar bewustzijn, zijnen broeders een redder te zijn. Maar vragen wij, wat het uiterlijk bracht, het antwoord is: slechts moeiten, arbeid, anders niets! En wat het eischte? kracht en moed en zedelijke sterkte. Welnu, wie ware in zijn plaats getreden? Wie?

Ziet! wel voorbedacht stelden wij hem aan U voor in die Vergadering te Parijs in Aug. 1878, toen reeds al wat wij zooeven U van hem mededeelden, behoorde tot het verleden, toen al die ambten, al die macht, al die hooge waardigheden reeds lang achter hem lagen. Daar staat hij, die man van 82 jaren, die, nog als jeugdig, vol geest en humor en toch vol ernst en waardigheid, de vergadering leidt en presideert. Ziet ge hem, daar ginds, die kleine maar krachtige figuur, met een hoofd, met een gelaat, niet schoon maar vol leven en uitdrukking, eene echte joodsche type. Het wollige grijze haar valt neder over het voorhoofd, dat hier en daar sterk vooruitsteekt als een gewelf, tot beschutting van die levendige oogen, die schitteren van innerlijke bezieling, die, als zij u aanzien, als het ware trachten door te dringen tot het binnenste van uw hart. De korte, eenigzins naar boven gerigte neus, de krachtig geteekende bovenlip, die zich zoo fier en trotsch bewegen kan, ze maken het geheel niet schoon, maar geven het iets interessants, dat boeit en aantrekt. En nu hij spreekt, ziet ge hoe schoon het gelaat wordt door de geestdrift, die uit de oogen straalt, door de warmte, die er uitstroomt uit den gloed zijner woorden, hoe de vriendelijke welwillendheid van het edel gemoed zijne trekken verheerlijkt. Geen wonder voorwaar, dat al die mannen om hem heen, oud en jeugdig, hoog en nederig, allen met eerbied op hem staren, een eerbied, gevoed door sympathie Zij weten het, dat elk w o o r d, dat van zijn lippen trilt, gepaard zou worden aan een d a a d, als het noodig ware. Zij weten het, dat de Alliance, en het denkbeeld, waarop zij is gebouwd, één was met dien grijzen spreker van zijn lang geleden jeugd tot in zijn grijsheid, tot op dezen dag.... Welaan, laat ook ons in de oogenblikken, die ons nog overblijven, dit nog nagaan, laat ons beschouwen: **w a t C r e m i e u x w a s v o o r o n s v e r b o n d.**

II.

Geachte hoorders en hoorderessen!

Elke vereeniging, elk genootschap, door zamenwerking opgericht, elke instelling, die onze maatschappij, in welk harer deelen ook, te danken heeft aan hand en hoofd van eenige harer leden, elke stichting om ons heen — is de uitdrukking van een denkbeeld, is een tot hout en steen geworden idée, is een tot vleesch en bloed geworden gedachte. Maar die gedachte te ontcijferen, zooals 't behoort, dat denkbeeld juist te formuleeren, valt niet altijd zoo ligt, als 't ons wel schijnen moge. Het is soms zeer moeilijk, ook voor hem, die anders nog met scherpen blik, met logisch streng criterium een kern weet te nemen uit zijn vorm. Die grondgedachte in eene stichting goed te kennen valt soms zoo zwaar, dat vaak zelfs mannen, staande aan het hoofd der instelling, jarenlang daarbinnnen werkzaam, het juiste er van geheel vergeten, vaak geheel iets anders voor die grondgedachte houden, dan het rechte en het ware. De grootste strijd, de meeste der geschillen in den boezem eens genootschaps spruiten voort uit wanbegrip van het hoofdidee, dat zich in die vereeniging oorspronkelijk moest uiten. Ja, zelfs stichters van het gebouw vergeten soms na eenige jaren, hoe zij dachten, wat zij meenden, bij het leggen der fundamenten, bij het optrekken van de muren, bij het spreiden van het dak.

Wordt 't oorspronkelijke nu verbeterd, uitgebreid, wordt 't vergroot en meer ontwikkeld, gezuiverd van gebreken, veredeld in den vorm — voorzeker, dan is 't goed. Maar ook niet zelden komt de hand des naneefs, en stoot al wijzigend omver het goede, dat de voorzaat voor hem stichtte. In beide gevallen is het voor hem, die eens de historie zou willen nagaan van zulk een denkbeeld, interessant soms, om te zien, hoe dat denkbeeld werd vervormd en vernieuwd, werd gewijzigd en veranderd, totdat van het oorspronkelijk wezen ter nauwernood een schaduw overbleef.

Doch zeker nog interessanter is een onderzoek naar de geschiedenis van zulk eene gedachte, *vóór* zij werkelijkheid werd.

Jaren lang, decenniën, eeuwen soms zweeft een denkbeeld over de wereld. Hier en daar en ginds en elders rijst het in

zoo menig hoofd, in zoo menig schranderen geest, ook bij zoo menig plannensmeder. Ja, ook menig man van geestkracht doet wel eens een enkele poging, om dat denkbeeld, dat, als een vonk, electrisch snel weêr zal verdwijnen - om dien vonk tot een blijvend licht te maken, glansrijk stralend om zich heen. Doch wanneer die enkele poging niet gelukt, dan is het voorbij, de moed is weg, 't was eens een plan, nu - een hersenschim, niets meer. Zoo duikt dan die gedachte sporadisch soms op, jaren lang, maar zinkt weer weg, en komt niet verder. Maar als dan eindelijk een man voor ons optreedt, in wien dat denkbeeld één is met zijn hartebloed, die van zijn jeugd af door alle phasen van zijn loopbaan, door alle wegen, alle paden, waarlangs de weg zijns levens gaat, altijd vasthoudt die gedachte, in de lente, in den zomer, in den herfst van zijn leven nooit vergeet, er aan te denken; ja, die, als 't moet, ze geheel alléén ten uitvoer brengt, tot feit verheft; als 't noodig is, geheel alléén de stichting, de vereeniging is, die hij wenscht, — dát is de man, die aan het denkbeeld vorm en leven schenken zal, die onbedwingbaar, onvermoeid, niet zal rusten, voor de gedachte een feit zal zijn, voor ze is geworden, wat ze wezen moet. Hij zal den stoot aan de beweging geven, die er komt, en met zijn woorden, maar vooral ook met zijn daden, — met zijn spreken, maar nog krachtiger met zijn handelen, zendt hij zooveel boden uit, die heengaan naar der wereld oorden, om allen die slechts hooren willen, op te wekken, te bezielen. . . . . En — men luistert naar de roepstem. Edele mannen, goedgezind, staan op, treden samen tot vereeniging, om een verbond tot stand te brengen, dat op grooter ruimer schaal, meer aanhoudend en meer blijvend, kan volbrengen, wat die krachtige man vol bezieling alléén deed En eindelijk — is de stichting volbracht. De gedachte is werkelijkheid geworden. De idée — leeft. . . .

Is het nog noodig, U te zeggen, dat ik in deze enkele beschouwing, in deze weinige woorden u eigenlijk de geschiedenis verhaalde van het ontstaan van het Algemeen Israëlietisch Verbond, dat langen tijd niet meer dan een denkbeeld was, tot het eindelijk een daad werd?

En vraagt men nu, wie was de stichter? Zijn het die vroegeren, die het denkbeeld eens, een enkel oogenblik, ontvingen, doch het weer verloren? Of zijn het zij, die opgeroepen door de stemme van dien eenen man, de handen aan het werk sloe-

gen en hem hielpen en hem steunden in de vervulling zijner wenschen? Dank behoort hun, innigen dank, dat zij met hem mêe gevoelden, met hem hoopten, met hem streefden, met hem werkten voor zijn doel. Dank behoort hun, maar de stichters— zijn zij niet.

De stichternaam behoort dien éénen, die, zooals wij boven zeiden, van zijn jeugd tot aan zijn grijsheid voor dat denkbeeld heeft geleefd. . . . . De stichternaam behoort CREMIEUX! Hij was het, die leefde voor de gedachte, zijne broeders, rasgenooten, Israël's kinderen, overal en waar hij kon, te redden, te beschermen tegen den smaad en de vervolging, waaronder zij zoo vreeselijk leden, tegen den hoon en de verachting die hen drukte, onrechtvaardig drukte, van de zijde van andersdenkenden. Dat denkbeeld, dat iedere Jood opstaan moet, en hulp aanbrengen, als een andere Jood verdrukt wordt, *omdat* hij een zoon van Israel is, — dat denkbeeld woonde in hem reeds vroeg.

Reeds als knaap van 9 jaren — zoo verhaalt hij in een zijner talrijke redevoeringen - droeg hij met trotschheid den eernaam Jood als het erfdeel zijner eeuwenoude nationaliteit. Hoe het hem ook griefde, dat hij reeds jong smaad en hoon daarom moest dulden, hij verloochende dien naam niet. Hij streed er voor, voor de eere van dien titel. Hij beloofde het zich zelven, zou hij eens man geworden zijn, met al zijn kracht en zijn vermogen dien naam uit zijn vernedering te zullen opheffen.

En inderdaad, op het oogenblik, dat hij als man de maatschappij betreedt, bij de eerste schrede reeds, gedenkt hij die roeping van zijn leven.

Zijne studiën zijn geëindigd. Als 21-jarig jongeling staat hij in 1817 voor het geregtshof te Nîmes, om toegelaten te vorden als advokaat. Hij zal den ambtseed afleggen. Maar hij is Jood. Hij moet dus den eed afleggen MORE JUDAICO, naar Joodsche wijze. Anders, zoo geloofde het Fransche rechtswezen, acht zich de Israëliet niet door den eed gebonden. Hij zou dus voor het gerecht door den Rabbijn zijner gemeente eerst ernstig vermaand worden, geen valschen eed te doen, van dezen met nadruk moeten vernemen de herinnering aan het derde gebod: „Gij zult den naam des Eeuwigen niet ijdel uitspreken," en dan zou hij met een Sepher Tora, met een heilige Wetsrol in de hand den

eed moeten doen. Ziet, die ceremonie was beleedigend. Niet in de Midden-Eeuwen, toen i e d e r s eed als een godsdienstige handeling werd beschouwd, toen ieder, ook de Christen, bij het gerecht den eed aflegde voor zijn geestelijken leider, met een symbool zijner religie in de hand. Maar toen de burgerlijke eed was ingesteld, voor allen, zonder onderscheid — behalve voor den Jood, die anders den eed toch niet zou eeren, toen was het een diepe smaad, een beleediging voor Israel's regts-gevoel. En denkt daarbij den hoon en spot, die dikwijls nog bij zulke tooneelen den Jood als overwinst ten deel viel. — Cremieux begreep, dit mocht niet langer. En op de vraag van den voorzitter van het hof: „Wilt gij den eed verrichten, MORE JUDAICO, naar de wijze der joden?" wendt zich Cremieux tot hem met opgeheven hoofde: „Sta ik hier dan in Palestina, in het heilige joodsche land? Neen! in Nîmes in Frankrijk. Ben ik dan welligt in een Synagoge, in een van Israel's bedehuizen? Neen, hier in het staatsgebouw der burgerlijke Justitie. En ben ik dan niet, behalve Jood, ook nog burger van den staat — welnu, dan zal ik ook den eed afleggen als burger van den staat, niet anders?" En spoedig daarop besluit de rechtbank, Cremieux vrij te stellen van den eed MORE JUDAICO. — Wel is hij dankbaar, maar hij wenscht geene regten te genieten, die zijne broederen niet deelen. Nu zal hij streven te bewerken, dat in gansch Frankrijk voor alle Joden die vernederende eed worde opgeheven. Het kost moeite, maar door volharding en door geestkracht ruim een tiental jaren lang, is 't gelukt. In 1829 wordt een wet vastgesteld, dat alle burgers, zonder onderscheid van godsdienst één wet — één recht genieten zullen, o o k t e n o p z i c h t e v a n d e n e e d. Die wet was het werk van Cremieux Het was een stuk Alliance-arbeid, door hem alléén volbragt.

Doch niet 't eenige. In Zwitserland, heerschte, ondanks de politieke vrijheidszucht zijner bewoners, hevige onverdraagzaamheid jegens Israels zonen. Geene burgerrechten, slechts enkele beroepen zijn hun toegestaan: Vreemdelingen in het land, dat zij bewonen, staan zij bloot aan bittere vervolging, zonder veel recht te kunnen vinden. Doch vele, zeer vele F r a n s c h e joden bewonen Helvetiës berglanden. Ook deze lijden als de anderen. Daar staat in 1832 een deputatie van honderd vijftig Fransche Israelieten vóór Louis Philippe, om hem te bidden, aan het verdrag met Zwitserland de voorwaarde te verbinden van

gelijke volle regten aan alle Fransche onderdanen, zonder onderscheid van godsdienst. En wie staat aan het hoofd dier honderdvijftig en voert hen aan, en spreekt de woorden, die te spreken zijn? Cremieux! Louis Philippe gaf niet toe. Het doel mocht Cremieux nog niet bereiken. Eerst lang daarna, dertien jaren later, toen hij als afgevaardigde in 's lands raadszaal met meer kracht zijn stemme mocht verheffen, dan als smeekeling aan 's konings voeten, toen, in 1845, rustte hij niet: van het spreekgestoelte in de raadszaal zond hij zijn wapenen tegen der Zwitsers intolerantie. Toen week hij niet, tot dat geschied was, wat hij wenschte. In het nieuw verdrag met Zwitserland stond de clausule, die aan alle Fransche Joden daar het volle burggerrecht toekende.

Maar grooter feit nog, wat intusschen was geschied.

Het is in het begin van 1840. Daar verspreidt zich onder de Joden aller landen van Europa een vreeselijk gerucht, spoedig helaas! door zekere berichten bevestigd. Wat is geschied?

In Damaskus leefde tijdelijk een Franziskaner monnik, pater Thomas van Sardinie met zijn dienaar Ibrahim. Op den 5 Februari 1840 zijn deze beiden plotseling verdwenen. De Fransche Consul Ratti Menton, onder wiens bescherming Pater Thomas stond, verneemt, dat deze op den dag van zijn verdwijnen in Damaskus, Jodenwijken zich bevond. Nu treedt hij als beschuldiger op, en houdt de krankzinnige aanklacht staande, dat de Joden Pater Thomas vermoordden, omdat zij Christen-bloed tot de voorbereiding van het Paaschfeest noodig hadden. Gretig neemt Damaskus' Pacha Sherif de vreeselijke aanklacht aan. De voornaamste hoofden van de aanzienlijke Joodsche gemeente te Damaskus worden in de gevangenis geworpen. Aan mishandeling en vervolging blootgesteld, opgesloten in hun huizen, weet de gemeente te Damaskus, beroofd van zijn voornaamste mannen, toch nog boden uit te zenden overal heen in Europa, om te bidden, te smeeken om hulp, om redding uit het onbeschrijfelijk onheil.

Cremieux snelt naar het regeeringsgebouw, naar de afgevaardigden — hij was toen geen lid van het huis — doch alles te vergeefs. Het is een Fransch Consul, die als beschuldiger tegenover hem staat. De Fransche regeering — of eigenlijk Thiers, onder Louis Philippe toen aan het hoofd der zaken, — kan aan het optreden tegen haren ambtenaar geen ondersteuning schenken.

Nu besluit Cremieux, heen te reizen naar Egypte, naar Kairo, waar de onderkoning van Egypte, Mehmed Ali — vorst ook van Damaskus — zetelt. Op den 4den Augustus komt hij te Kairo.

Nog kan hij niet dadelijk toegang krijgen tot den onderkoning van Egypte. De Fransche gezant begunstigt hem niet. Eindelijk op 6 Augustus wordt hij toegelaten tot den Vorst en smeekt hem, zijne bede te leggen naast die van anderen (de edele Moses Montefiore) tot bevrijding der onschuldig gevangenen te Damaskus. De bede wordt verhoord. Weinig dagen later wordt aan Cremieux uit het Koninklijk paleis een afschrift van den bevrijdings-firman toegezonden. Hij ziet het in, en - snelt, verschrikt, naar het koninklijk paleis, en dringt daar aan, en bidt en smeekt, tot hij op nieuw wordt toegelaten. Hij wendt zich tot den Sultan met het dringende verzoek, in den firman één woord te veranderen. In het decreet stond GENADE. Genade onderstelt een misdrijf. **„Er is geen misdrijf,"** zoo spreekt hij tot den onderkoning. Geen genade, — maar **vrijspraak,** erkenning van de **onschuld** is het, wat hij vragen moet. En de onderkoning schept behagen in zijn woorden: de firman wordt geschreven, zoo als hij wenscht. Nu wordt het besluit openbaar gemaakt, heen gezonden naar Damaskus, en Cremieux week niet van Kairo, voor hem bericht was uit Damaskus, dat alle straffen en mishandelingen opgehouden hebben, dat allen wêer op vrije voeten zijn. Dankbaar gedenkt Cremieux in zijn brief uit Kairo van den 27sten Augustus 1840 aan het Consistorium te Parijs de hulp, hem van de zijde der Oostenrijksche en Engelsche gezantschappen verleend.

In den firman van den Onderkoning stonden de namen van Mozes Montefiore en Cremieux vermeld.

Is het wonder dat op hun tehuisreis dien beiden helden in de broederliefde hulde aan hulde zich paarde, overal waar zij kwamen?

Zoo was Adolf Cremieux als het ware de profeet van het denkbeeld, dat aan de Alliance ten grondslag ligt.

En wat is dat denkbeeld? Wat wil deze Alliance? Wat is haar doel? Wat is haar taak?

Zij wil den haat, den bitteren haat bestrijden, die, zoolang Israël op den grooten weg der wereld zijn groote wereldwandeling vervolgt, — sedert 30 eeuwen — steeds naast hem ging, nog naast hem gaat. — *Zij*, de Alliance, het kind

der 19e eeuw, het kind van de eeuw der rechten van den mensch, zij wil die rechten ook verwerven voor dat volk, voor die mannen en die vrouwen, die, hoe verdrukt soms en verguisd, zoo al niet meer, toch ook niet minder menschen waren, menschen zijn, dan al die anderen. — *Zij* wil de vervolging, de vernietiging, den ondergang te keer gaan van de Joden, hare broeders, in die half beschaafde landen, waar nog onbeschaafde horden, in een modern kleed getooid, den scepter voeren. Zij, de Alliance, zij leert de stelling, dat ieder kind van Israël, verplicht is hulp te brengen, als zijne broeders, als de kinderen van den stam, waarvan hij ook een telg is, vernederd worden en vertrapt; dat ieder, en zij hij aan het eind der wereld, in Noord of Zuid, in Oost en West, deel moet nemen aan de ondersteuning, den lijdenden broeder verleend. Want één is Israel, naauw verbonden, en geen zeeen, en geen landen, en geen stroomen en geen bergen kunnen scheiden hen, die door de traditiën huns geslachts, door de historie van het verleden, één zijn, innig sâam verbonden.

Zoo dacht Cremieux in het begin reeds van zijn loopbaan. Zoo breidde zich zijn denkbeeld uit door zijn daden en zijn woorden in de harten van zoovelen van Europa's Israël. Zoo stond eindelijk ook zijn denkbeeld verwezenlijkt in een *Verbond*: een verbond, om te helpen en te steunen Israëls zonen, onze broeders, in verdrukking. Hoe moet hij zich verheugd hebben, toen in 1860 het eerste woord gesproken werd in de vergadering zijns verbonds. Hoe verheugd, toen hij in 1863 zelf de leiding in handen kreeg, en plaats nam in den voorzitterszetel O! hij gaf teekenen van die vreugd. Dadelijk na het aanvaarden van zijn voorzitterschap zendt hij naar alle hoeken van Europa een vurige proclamatie, om iederen zoon van Israël op te wekken, toe te treden, steun te geven aan het werk der Alliance. En hij arbeidt, waar hij kan, met al zijn krachten, aan de uitbreiding van haar macht, van het aantal harer leden. „Leden, leden" zeide hij altijd, „dat is onze kracht en ons vermogen: als wij een lichaam zullen zijn, dat zijne manschappen bij duizenden en tienduizenden telt, dan zijn we een macht in de maatschappij, die men ontzien moet." En ziet! toen hij in 1863 aan hoofd der Alliance kwam, waren er 1300 leden, - toen hij voor weinig weken haar verliet, was het aantal 21,000.!

En rustte hij nu uit, en hield hij op, persoonlijk in te grijpen, waar 't moest, persoonlijk heen te gaan en op te treden, nu hij aan het hoofd der Alliance stond? O neen! In 1868 reist hij naar Konstantinopel om van den Sultan van Turkije hulp af te smeeken voor de Rumeensche Israëlieten. Kort daarop gaat hij zelf naar Bukarest, wordt daar door vorst Karel van Rumenië, door sommige ministers en in de kamer met eere en achting ontvangen, en verneemt de innigste beloften van medewerking ten gunste der Rumeensche Israëlieten, In Juni 1870 nog staat hij voor Napoleon III. om over den toestand der Rumeensche Joden te spreken. Ook hier ontvangt hij betuigingen van innige belangstelling en beloften voor de toekomst. Jammer slechts, dat al die beloften en betuigingen, overal door hem verkregen. zoo weinig wezenlijke resultaten hadden.

En te midden van dit alles werkt hij reeds jaren lang, om voor de Algerijnsche Joden het Fransche burgerrecht te verkrijgen. Al zijn stappen bij het keizerlijk ministerie worden met niets dan met gunstige beloften voor de verre toekomst beantwoord. Eindelijk in 1870, kort voor Napoleons val, laat hij zich met moeite bewegen, om het mandaat als afgevaardigde voor Parijs aan te nemen. Nu treedt hij met kracht op voor het burgerrecht der Joden te Algiers. De ministerraad, door zijn woord gedreven, stelt het als voorstel aan de orde. Doch kwesties worden opgeworpen, rechtskundige vragen, die de zaak nog langen tijd verschuiven kunnen en vertragen. Daar stort het ondermijnde keizerrijk ineen, en Cremieux, aan den groenen tafel der ministerraad, weet in één dag, op 24 September 1870, al de Joden in Algerië tot Fransche burgers te doen verklaren. Het was een zijner roemrijkste dagen, toen hij, de 75 jarige oude man, half ziek, in de Nationale vergadering stond en dit besluit verdedigde tegen hen, die het wilden doen intrekken. En wilt gij de woorden weten, waarmede hij eenige dagen later, in de eerstvolgende vergadering der Alliance, dit groote feit herinnerde. Hij zeide:

„De Almagtige God, heeft mij de vreugde geschonken, dat Hij het lot van 35,000 Joodsche zielen in mijne handen heeft gelegd; dat Hij mij het voorrecht heeft geschonken, een beslissend woord te mogen spreken over het toe te kennen burgerrecht aan Algerië's Israël. Dat ik hun dat recht heb mogen geven, door de aardsche macht, mij thans geschonken, dat is mij een

troost. Want veel en machtig zijn de stormen, die mij gingen over het hoofd. Geen ongeluk zoo groot is er, als hetgeen op mij is neergekomen, in de latere jaren, sedert ik mensch, sedert ik burger, sedert ik familievader ben. Maar nu — 35,000 Joden zijn door mij tot vrije mannen geworden! 35,000 menschen, kinderen van mijn geloof, ginder in Algerië, zijn door mij tot burgers verheven! dat is een troost, dat is een lof, die niemand ooit mij ontnemen kan! Door dat feit blijft mijn naam voor eeuwig verbonden aan de lijdensgeschiedenis van het Joodsche volk, door dat feit is vervuld een gedachte, waarvoor ik een halve eeuw gestreden heb. God geve, dat de vruchten van dit feit heerlijk worden in de volgende geslachten."

Zal ik U nog verhalen van zijn gesprek met den Shah van Perzie, van zijn brieven naar Rusland, alles voor het welzijn zijner stamgenooten? Zal ik U nog verhalen van de spanning, van de deelneming, van de vreugde, waarmede hij in Juni '78 uit en naar Berlijn, depêches afwacht, verzendt, leest en publiceert, alles voor het heil zijner Joodsche broederen. Het zij genoeg. Die man, die juist gisteren voor negen weken, in den voormiddag van Dinsdag 10 Februari 1880 het moede hoofd heeft nêergelegd — Adolf Cremieux, hij heeft, zooals wij zeiden aan het begin, meer gezien en meer ervaren, naar meer gestreefd en meer bereikt dan duizend anderen te zamen. En wij, die heden avond hem herdenken, wij, leden van dat grootsch verbond, laat ons zijn aandenken in dankbare herinnering doen blijven, laat ons eeren zijn denkbeeld — dat genootschap van tienduizenden van kinderen van het Joodsche volk, verspreid over alle oorden van de aarde, dat genootschap, om te helpen hunne broeders in den nood. Dat verbond moet ondersteund worden door ieder onzer, wie hij zij.

En kunnen er in de uitvoering ook soms ernstige punten zijn, die menigeen doen aarzelen aan haar zijde te gaan staan, — dan is het niet de rechte weg, om zwijgend heen te gaan, neen! hij kome, trede toe, en dan — met vereende krachten, met gemeenschappelijk overleg en overeenkomst, zal het goede zoo goed mogelijk geschieden. Dat is de beste reinste hulde, die wij brengen aan den man, wien wij allen dankbaarheid schuldig zijn, oneindige dankbaarheid voor het goede, dat hij deed aan onze broeders, voor het goede, dat hij met hulp van zijn heerlijke

begaafdheid heeft bewerkt voor zooveel duizenden en weder duizenden van Israël.

Mijne Vrienden! Mag ik nog een enkel oogenblik U herinneren aan het beeld, waarmede ik heden avond mijn schets bij U inleidde?

Wilt ge nog een oogenblik U naast mij plaatsen voor dien akker, die de druppelen van boven ontvangt, inzuigt, om de kracht, die er in ligt, mee te deelen aan het zaad, dat de menschen in hem legden, opdat hij eenmaal die enkele kiemen dnizendvoudig weer kan geven in de vruchten, in het gewas, dat er voorspruit uit zijn grond?

En ik denk aan het woord van Jesaja den profeet, in naam van God:

„Zooals de regen en de sneeuw nederkomen van den hemel en daar niet wederkeeren vóór de aarde gedrenkt, bevrucht, beplant te hebben, vóór te hebben zaad gegeven aan den zaaijer en ook spijze aan den etende — zoo is Mijn woord, dat er komt uit Mijnen mond, niet ledig keert het tot mij weder. Het zal hebben volbracht dat wat ik wilde, bewerkt dat, waartoe ik het henenzond"

Juist! dat woord van God, het Jodendom, het dringt door en keert maar zelden ledig weder; zelden, dat het niets achterlaat in de harten, waar het woonde. Cremieux! zijn weg getuigt er van. Want vraagt gij nu naar zijn karakter, naar het geheim, dat in zijn wezen, naar de kracht die in hem lag, die hem voortdreef en geen rust liet? Ik zal het U zeggen. Het was niet zijn begaafdheid, niet zijn talent als man des woords, niet zijn kunde als man van het recht, ook niet zijn eerlijkheid, zijn trouw, zijn burgerdeugden. O neen! dat alles vindt men ook bij anderen, die toch meestal rustig blijven stillekens leven voor zich zelf. Neen, wilt ge weten wat het was? Het was zijn hart, zijn echt Joodsch hart, dat, menschenminnend, spotte met al het vernuft der wijsheid onzer dagen, dat hart was het, dat hem voortdreef, hem bewoog op te staan, heen te gaan overal waar verdrukten waren, dat hart, dat al die duizenden van verdrukten zijner broederen en natuurgenooten omsloot met met een oneindige menschenliefde.

Laat ons bidden, mijne vrienden, laat ons hopen, dat ook wij en onze kinderen zulk een gemoed verwerven, dat, wat er ook verloren ga bij onze broederen, dit Joodsche hart zich niet verlieze. Laat ons, gedachtig aan Cremieux, bidden om zulk een hart als hij gehad heeft!

Laat ons bidden met des psalmzangers woorden: Maak mij o God, steeds goed en rein van harte! Amen.

